

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА-НОВАТОРА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Кравченко В.М.

Класичний приватний університет

Стаття присвячена проблемі компетентнісного підходу до підготовки викладача-новатора вищої школи. Розкрито сутність понять: «компетентність», «компетентнісний підхід», «професійна компетентність». Висвітлено філософські, педагогічні, психологічні погляди на проблему формування професійної компетентності магістрів у процесі фахової підготовки. Окреслено особливості застосування компетентнісного підходу до підготовки викладача-новатора вищої школи в контексті модернізації професійної освіти. Наголошується на тому, що педагогічна компетентність викладача характеризує і визначає рівень його професіоналізму.

Ключові слова: викладач-новатор, вища школа, інноваційна технологія, компетентність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, професійна підготовка, формування, чинники впливу.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси в Україні, соціально-політичні трансформації в контексті світової глобалізації спрямовують вектор розвитку вищої освіти на формування професійно компетентного фахівця, в тому числі – викладача вищої школи, що посилює вимоги до магістерської підготовки у ВНЗ. Сучасний викладач вищого навчального закладу здійснює педагогічну діяльність за напрямками: навчальна, методична, науково-дослідна, виховна робота. Тому він повинен бути, насамперед, професійно компетентним, інтелектуально здібним, комунікабельним, конкурентоспроможним, креативним; мати високий рівень теоретичної і практичної підготовки, загальної та педагогічної культури; впроваджувати освітні інновації у своїй викладацькій діяльності; майстерно володіти прогресивними технологіями педагогічного коучингу і тьюторства; на основі рівноправного діалогу й духовної взаємодії спілкуючись із навчальною групою в цілому й кожним студентом, зокрема. Актуальність проблеми посилюється потребою самої особистості майбутнього викладача у творчому самовираженні, повній професійній самореалізації в процесі науково-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці провідних теорій та концепцій розвитку професійної освіти присвятили свої наукові дослідження С. Батищев, В. Байденко, А. Біляєва, Б. Гершунський, А. Маркова, Л. Митина, А. Новіков, Ю. Петров, Г. Сериков, І. Смирнов, А. Субетто, Ю. Татур та ін.

Проблеми професійної компетентності порушені в наукових розвідках таких учених, як, Л. Антропова, І. Гервальд, І. Гришина, О. Гущина, Л. Захарова, Е. Зеєр, С. Шишов та ін.

Загальні теоретичні положення компетентнісного підходу в освіті висвітлені в працях М. Амінова, А. Белкіна, Є. Білозерцева, В. Глебова, І. Зимньої, І. Ісаєва, І. Колесникової, О. Лебедева, І. Ломакіної, А. Петрова, А. Хуторського та ін.

Наукові уявлення про особистість професіонала й закономірності його становлення представлені в роботах В. Бодрова, К. Гуревича, Б. Ломова, В. Толочка, В. Шадрікова та ін.

Особливості професійної діяльності викладача вищої школи вивчали Г. Гаврицак, О. Гура, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, І. Кузьмін, А. Маркін, А. Матюшкін, А. Радченко, О. Скворцова, Л. Сущенко, Т. Сущенко, С. Чорна та ін.

Тьюторство як педагогічне явище вивчали Е. Гордон, Н. Грачова, Н. Єрофеева, О. Жилина, Т. Ковальова, Т. Серебровська та ін.

Дослідженнями коучингу займаються зарубіжні (М. Аткінсон, У. Голві, А. Грант, К. Грифітс, Дж. О'Коннор Е. Парслоу, Дж. Роджерс, Дж. Уїтмор) і вітчизняні вчені (Н. Горук, І. Каліфська, С. Романова та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень проблеми компетентності майбутніх фахівців і компетентнісного підходу в професійній освіті, особливості застосування компетентнісного підходу до підготовки викладача-новатора вищої школи наразі не були предметом наукових розвідок учених, що і визначило тему статті. Її метою стало розкриття сутності понять: «компетентність», «компетентнісний підхід», «професійна компетентність»; висвітлення філософських, педагогічних, психологічних поглядів на проблему формування професійної компетентності майбутніх викладачів у процесі фахової підготовки; окреслення особливостей застосування компетентнісного підходу до підготовки викладача-новатора вищої школи в контексті модернізації професійної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі професійно-педагогічної діяльності викладач-новатор вносить принципово нові ідеї у навчально-виховний процес, розробляє методичне забезпечення для їхньої реалізації, створює нові форми передачі знань студентам, пропонує якісно оновлені шляхи збагачення майбутніх фахівців досвідом професійної діяльності, впроваджує власні, самостійно розроблені педагогічні технології. Внаслідок цього підвищується якість професійної підготовки студентів.

Для успішної педагогічної діяльності викладачеві вищого навчального закладу повинні бути притаманні високий професіоналізм та компетентність, педагогічна майстерність і позитивний імідж. Викладач повинен постійно працювати над удосконаленням своєї компетентності, педагогічної майстерності та створенням позитивного іміджу [4, с. 350].

Сформувані особистість такого майбутнього викладача в умовах магістратури – головне завдання сучасної магістерської підготовки у ВНЗ. Значуща роль у професійній підготовці майбутніх фахівців належить особистості викладача-наставника – коуча, який є для студента прикладом, важливим чинником виховного впливу, потужним засобом переконання. Професійні й особистісні якості викладача вищого навчального закладу відіграють особливу роль у підготовці магістрів, які, намагаючись наслідувати викладача, переймають його знання та вміння, стиль педагогічної діяльності, окремі манери поведінки тощо.

Компетентність викладача характеризує і визначає рівень його професіоналізму, здатність вирішувати проблеми завдяки здобутих шляхом навчання та практичної діяльності знань, умінь, навичок, досвіду і цінностей.

Термін «компетентність» походить від латинського *competens* (належний, відповідний, здібний) і означає володіння теоретичними знаннями, практичними навичками та вміннями.

У словнику «Професійна освіта» [7] компетентність визначається як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, правильно використовувати інформацію.

У царині наукових досліджень існують різні дефініції компетентності, які підкреслюють окремі аспекти цього поняття. Крім того ведеться дискусія щодо поняття «компетентність» і «компетенція», що перебувають в активному науковому обігу. Одні вчені вважають ці термінами синонімами (Т. Гудкова, С. Дружилова, О. Зеєр, А. Миролюбов, В. Раєвський, А. Хуторський) і тлумачать їх як складні узагальнені способи діяльності, що опановують під час навчання, інші – вважають компетенції складниками компетентності (К. Махмурян, І. Перестороніна, В. Софронова та ін.). Дехто з дослідників дотримується думки, що компетентність – це здатність до діяльності, а компетенція – коло повноважень певної особи (В. Кальней, С. Шишов).

У словниках поняття «компетенція» в основному зводиться до таких визначень: 1) коло повноважень, коло питань, в яких людина добре поінформована, володіє знаннями і досвідом в тій чи іншій сфері; 2) знання та досвід; 3) характеристика особистості, що володіє знаннями, які дозволяють розмірковувати авторитетно про що-небудь; 4) наперед задана вимога до освітньої підготовки (стандарт), потенційна можливість, елемент компетентності.

У словнику української мови зазначено, що компетентний – це такий працівник, який має достатні знання в певній галузі, який є добре обізнаним, кваліфікованим, повноправним, повновладним, має певні повноваження [6]. Цей термін трактується й таким чином: 1) досвідчений у певній галузі, в якомусь питанні; 2) повноважний, повноправний у розв'язанні конкретної справи [9]. Відтак компетентність можна вважати своєрідним поєднанням рівня науки і практики в діяльності конкретної людини, який дає змогу забезпечувати високий кінцевий результат, досягати ефективної організації особистої і колективної праці.

Поняття «компетентність» означає набір знань, навичок і ставлень, що надають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності. Згідно з визначенням ЮНЕСКО, компетентність – це «здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних стосунках, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті, а також у професійних ситуаціях» [3, с. 8].

До структури компетентності відносять знання, пізнавальні навички, практичні навички, відношення, емоції, цінності та етика, мотивація [5].

Компетентність переважно визначають як сполуку психічних якостей, що дозволяє діяти самостійно і відповідально (дієва компетентність), як володіння людиною здатністю і вмінням виконувати певні трудові функції.

Як зазначає британський психолог Джон Равен, компетентність – це складна інтегрована якість,

яка характеризує певний рівень розвитку особистості людини і є категорією, динамічною в часі [8].

Загалом, компетентність розглядається як категорія, зумовлена рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здатностями педагога, і припускає, поряд з технолого-педагогічною готовністю до виконання професійних функцій, його гуманну педагогічну позицію, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності й високий рівень загальної й професійної культури. Засади професійної компетентності, відповідність кваліфікаційній характеристиці та вимогам до майбутніх викладачів формуються у студентів ще в процесі навчання у ВНЗ.

Компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується в певній системі знань, умінь, готовності до професійного вирішення педагогічних завдань та проблем [2].

Зрозуміло, що «інноваційне навчання забезпечується не застосуванням окремих способів навчання, а пов'язане з переглядом процесу придбання знань, розробкою нового стилю навчання. Цей перегляд передбачає рішення системи мети й завдань: аналіз змістовної сторони навчального процесу та розробку технології представлення матеріалу та вивчення технології його обробки, вибір і застосування методів, прийомів, засобів та форм навчання» [4, с. 350].

Основні завдання формування професійної компетентності майбутніх викладачів у процесі підготовки їх до професійної діяльності полягають у:

- створенні умов, які забезпечують формування професійної компетентності та активізацію творчого потенціалу особистості студента;
- забезпеченні можливості оволодіння технологіями самоорганізації та самоактуалізації;
- формуванні конкурентоспроможності та професійної мобільності майбутнього фахівця;
- розвитку комунікабельності й професійної культури діалогу;
- організації методичної та дидактичної підтримки студентів.

Оскільки сучасна професійна освіта повинна враховувати можливості й потреби людини і бути спрямованою на формування активної особистості, то необхідно створити педагогічно комфортні умови навчання магістрів. На наше переконання, найважливішою педагогічною умовою професійної підготовки майбутніх викладачів має бути створення професійно орієнтованого освітнього середовища. Значущим у контексті таких умов є забезпечення творчої співпраці та духовної взаємодії студентів і викладачів на діалогічних засадах; моделювання ситуацій для активізації творчого мислення і прагнення до самовираження, самореалізації та самовдосконалення; організація самостійної роботи студентів, що є запорукою самонавчання і саморозвитку; забезпечення тісного зв'язку з професійним середовищем; підвищення педагогічної майстерності викладачів з орієнтацією на індивідуально-творчий розвиток особистості.

Процес підготовки майбутніх викладачів тісно взаємопов'язаний з освітнім середовищем, яке має вплив на формування професійної компетентності майбутнього педагога. Як зазначає А. Білинський, освітнє середовище є багатоаспектним поняттям – тому його слід розглядати не лише як «різноманітну полікультурну освітню систему, індивідуальну для кожного суб'єкта навчання, а й умову для побудови власного «Я», що забезпечує ство-

рення підґрунтя для актуалізації внутрішнього світу особистості, її якісного саморозвитку й самореалізації» [1, с. 19].

Професійна компетентність майбутніх викладачів – це, по суті, комплекс особистісних можливостей (знань, умінь, навичок, творчої активності, комунікативності), володіння відповідними компетенціями. У процесі магістерської підготовки значна роль належить формуванню у студентів усвідомленої готовності до постійного саморозвитку, творчої самореалізації і професійного самовдосконалення впродовж усього життя.

Висновки. Отже, формування професійної компетентності майбутніх викладачів – неможливе без урахування принципу єдності свідомості й діяльності, оскільки професійна свідомість є теоретичною основою готовності майбутнього фахівця до фахової діяльності. Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними здібностями, знаннями, практичними вміннями, що дозволяють їй обґрунтовано міркувати про цю галузь й ефективно діяти в ній.

Таким чином, компетентність є своєрідним мірилом рівня професіоналізму особистості майбутнього викладача-новатора вищої школи.

Список літератури:

1. Білинський А. М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя / А. М. Білинський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. – Сер. Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук; редкол.: Л. Вознюк, В. Кравець, В. Мадзігон [та ін.]. – Тернопіль, 2012. – № 2. – С. 15–21.
2. Єрмаков І. Навчання і компетентність: пошуки сенсу і змісту І. Єрмаков // Завуч (Шкільний світ). – 2005. – №19. – С. 3–4.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Ляшенко В. В. Особливості інноваційної діяльності викладача вищої школи в контексті формування педагогічної майстерності / В. В. Ляшенко, К. І. Ляшенко // Підготовка майбутнього фахівця до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього простору : Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції. – Частина 1. – Донецьк: КВЗН Донецький педагогічний коледж, 2011. – С. 349–354.
5. Настільна книга педагога. Упорядники: Андреева В. М., Григораш В. В. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 352 с.
6. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах, видання друге, виправлене. – К. : Видавництво «Аконіт», 2001. – 862 с.
7. Професійна освіта: словник [навч. посіб.] / Уклад. С. У. Гончаренко та ін./ За ред. Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – 380 с.
8. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы / Дж. Равен // Школьные технологии. – 1999. – № 4. – С. 151–178.
9. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В. А. Межериков; Под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2009. – 448 с.

Кравченко В.Н.

Классический приватный университет

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ-НОВАТОРА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Статья посвящена проблеме компетентностного подхода к подготовке преподавателя-новатора высшей школы. Раскрыта сущность понятий «компетентность», «компетентностный подход», «профессиональная компетентность». Освещены философские, педагогические, психологические взгляды на проблему формирования профессиональной компетентности магистров в процессе профессиональной подготовки. Обозначены особенности применения компетентностного подхода к подготовке преподавателя-новатора высшей школы в контексте модернизации профессионального образования. Подчеркивается, что педагогическая компетентность преподавателя характеризует и определяет уровень его профессионализма.

Ключевые слова: преподаватель-новатор, высшая школа, инновационная технология, компетентность, компетентностный подход, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, формирование, факторы влияния.

Kravchenko V.N.

Classic Private University

COMPETENCE APPROACH TO THE PROFESSIONAL TRAINING OF HIGH SCHOOL TEACHER-INNOVATOR

Summary

The article is devoted to the problem of competence approach to the preparation of the teacher-innovator of high school. The essence of the concepts, «competence», «competence approach», «professional competence». The philosophical, pedagogical, psychological views on the problem of formation of professional competence of masters in training are lit. Marked peculiarities of the competence approach to the preparation of the teacher-innovator of higher education in the context of modernization of professional education. It is emphasized that pedagogical competence of the teacher characterizes and determines the level of his professionalism.

Keywords: teacher-innovator, the graduate school innovation competence, competence approach, professional competence, professional training, formation, factors of influence.